

Az urban fantasy klisérendszerei

Absztrakt. A tanulmány az urban fantasy műfajával foglalkozik, különös tekintettel annak hagyományára, klisérendszereire, valamint a kortárs magyar irodalomban való jelenlétére. Az első részben a műfaj néhány jól ismert képviselőjéről (Neil Gaiman, China Miéville, László Zoltán stb.) esik szó. A második részben elemzések olvashatók a szóban forgó írók műveiről, miközben a szerző elkülöníti az urban fantasy két típusát: a világépítő urban fantasyt és az intruzív urban fantasyt. A harmadik részben pedig feltárja az összefüggéseket Gaiman *Soseholja* és László Zoltán *Egyszervolt* című regénye között.

Neil Gaiman egy meglehetősen jól körülhatárolható szerzői ars poeticával rendelkezik, melyben a mítoszok felelevenítése és a történetmesélés fontossága kulcsszerepet játszik. Szinte minden műve megjelent magyarul is, népszerűsége vitathatatlannak tűnik. Kísértést éreztünk, hogy e tanulmánynak a „Neil Gaiman műveinek hatása a magyar irodalomra” alcímet adjuk, ám mégsem tettük, mivel egy kortárs szerző művészetének magyar irodalomra tett hatásait elemmezve könnyen tévedésekbe eshetünk. Mégsem mehetünk el szó nélkül a jelenség mellett, mivel László Zoltán *Egyszervolt* című regényével kapcsolatban szinte minden kritika kiemelte Neil Gaiman műveinek hatását.¹ A továbbiakban ezt a kérdést járjuk körül, figyelembe véve azt is, hogy a hasonlóságok oka sokszor a műfaji kódokban keresendő. Kérdésünk tehát így hangzik: László Zoltán regényében valóban Gaiman hatása érhető tetten, vagy a regény a műfaji kódok – az urban fantasy klisérendszere – miatt olyan, amilyen.

Urban fantasy

Mi az urban fantasy? A szókapcsolat szó szerinti jelentése városi fantasy, de sokszor nevezik kortárs fantasynek is, mivel a történetek egy, a miénkhez hasonló, kortárs (huszadik vagy huszonegyedik századi) világban játszódnak. Az urban fantasy műfaja roppant népszerűségnek örvend az angolszász irodalomban, nálunk azonban (a fantasy számos egyéb alműfajával egyetemben) hiánycikknek számít.

---

¹ „A magyar népmesék találkozási pontja az urban fantasyvel, avagy valami ilyesmit írta Neil Gaiman, ha budapesti lenne.” RUSZNYÁK Csaba, *Egyszervolt – Budapest fantasy*. http://konyves.blog.hu/2013/06/29/egyszervolt_budapest_fantasy; „[É]n sem tudom máshoz mérni, csak a brit szerzőhöz” SZABÓ Dominik, *László Zoltán: Egyszervolt*. <http://www.ekultura.hu/olvasnivalo/o/cikk/2013-07-09+15%3A00%3A00/laszlo-zoltan-egyszervolt>; „Ilyen lenne talán a *Sosehol*, ha London helyett Budapesten játszódna.” <http://sfmag.hu/2013/06/11/laszlo-zoltan-egyszervolt-gaimani-vilagkep-es-a-magyar-valosag/>

A megnevezés nem egészen pontos, és már a felvezetéséből is látszik, hogy számos félreértésre adhat okot. Hiszen feltehetjük a kérdést: urban fantasynek számít-e minden olyan fantasy, amiben szerepet kap a város? Milyen városnak kell ennek lennie? Vagy elég, ha a történet a huszonegyedik században játszódik? Urban fantasynek számítanak-e Laurell K. Hamilton regényei vagy pl. Lovecraft Innsmouth-ban játszódó művei, esetleg a Káosz világán játszódó Nordes-történetek? Mik a kritériumok?

Az előzményeket keresve Poe, Lovecraft és Kafka neve juthat eszünkbe. Poe úttörőnek számított abban, hogy misztikus krimije helyszínéül a nagyvárost tette meg, ezáltal mintegy legitimizálta annak irodalmi pozícióját. Lovecraft neve a dark fantasy atyjaként lesz fontos, mely műfaj, mint látni fogjuk, szoros kapcsolatban van az urban fantasyvel. Maár Judit így ír Lovecraft művészetéről: „Lovecraft utópisztikus vízióinak egyik jellegzetes motívuma a félelem minden olyan erőttől, hatástól, amely megbonthatja az emberi szervezet és társadalom optimális működését: retteg a mutációtól, felhígulástól, az »idegenektől«². Az *őrület hegyén* című írásban egy emberiség előtti civilizációt mutat be, melyben „nagy szerepe van a városnak, mely a zárt tér, struktúra megtestesülése, az univerzum rendjének leképezése, biztos védelem a külvilág támadásai ellen.”³ Fontos megjegyezni azt is, hogy a lovecrafti városok, Innsmouth, Arkham vagy az új-angliai történetek mind a kortárs városi fantasy megalapozóiként vannak számon tartva. Kafka neve a szürreális, kiismerhetetlen útvesztőszerű város megteremtése miatt fontos.

Város és fantasztikum

Vizsgáljunk meg néhány művet, ahol fontos szerepet kap az elbeszélésben a város. A huszadik század végi filmekben és könyvekben ugyanis „gyakran előfordul, hogy a cselekmény teréül szolgáló városok különlegesen fontos szerephez jutnak, kinövik a szimpla dimenzióstátust, s vagy szimbolikus értelmet kapnak, vagy perszonalifikálódnak. Ezekben az esetekben a város a leggyakrabban vagy általánosan az urbanizáció negatív hatásainak (elidegenedés, kriminalizmus, prostitúció, korrupció) szimbóluma, vagy egy pozitív, a turista-romantika stílusában megfestett tablókép.”⁴

Kezdjük két magyar vonatkozású művel, melyek több szempontból is hasonlítanak egymásra: a Cherubion Könyvkiadó által megjelentetett *Nordes – A Cetkopolyás ház*⁵ és a Valhalla Páholy által kiadott *Erioni Regék*⁶ című antológiákkal. A két alkotás között több párhuzamot is felfedezhetünk. Mindkettő egy szerepjátékosok számára kitalált világon játszódik: Nordes a Káosz világának egyik kereskedővárosa, míg Erion a M.A.G.U.S.-féle Ynev kontinensének nagyvárosa. Mindkét mű többszerzős antológia; lazán egymáshoz kapcsolódó történetek összessége, melyeket egy dolog köt össze – a város, ahol ezek a történetek játszódnak. Ezek a művek többé-kevésbé a high

2 MAÁR Judit, *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*, Budapest: Osiris, 2001, 124.

3 *Uo.*, 124

4 GYENES Gábor, *Főszerepben: a Város*, Irodalmi Szemle, 2013/6, 61.

5 *Nordes. A Cetkopolyás ház. Fantasy antológia*, szerk. HÜSE Lajos, Debrecen: Cherubion Könyvkiadó, 2001.

fantasy klisérendszerét felhasználva építik ki világukat. A történetek háttéréül mindkét esetben egy nagyváros szolgál, mely legalább olyan fontos szereplője az elbeszéléseknek, mint az egyes novellák karakterei. Az olvasás során megismerjük a város történetét („Nordes ugyanis a legendás múlt árnyaira építkezett. Talapzatát olyan kövekből emelték, amelyek látták a Guarni Birodalom felvirágzását, majd eltűnését, sárba tiprását. Majd nem sokkal később gilf lábak tapodták őket, azoké a bátor, de romlott lelkű felfedezőké, akik dacolva széllel, esővel és a tenger démonaival, elsőként léptek partra ezen a barátságtalan földön és alapították meg városukat.”⁷), lakóit, fontosabb intézményeit stb. Megtudjuk, melyik negyedben találunk fogadókat („A Herét Macska Nordes zöld tüdejének, az elf-módra fákkal vegyesen épített rönkházak negyedének, Eimuthnak a nevezetessége volt.”⁸), de azt is, hová nem tanácsos éjszaka lekanyarodni. A szemünk előtt épül ki egy világ, mely – ha eleget barangolunk benne – akár otthonosabbá válhat, mint a sajátunk. Ezt szolgálják a történelmi leírások, a negyedek bemutatásai, az elsutogott városi pletykák; ezeket ismerve bennfentessé válunk, belakjuk a teremtett világot. Kielégítik az olvasó azon elvárását, hogy otthonosan érezze magát a regény világában, s közben hitelesítik az elbeszélő történetét.

A város és fantasztikum kapcsolatáról beszélve meg kell említenünk a vámpíros regényeket, mivel szinte mindegyik valamilyen nagyvárosban játszódik. Laurell K. Hamilton *Bűnös vágyak* című regényében szintén fontos szerepet kap a város, de más szempontból. A regény főhőse, Anita Blake egy főállású nekromanta, aki olykor segít a helyi rendőröknek a renegát vámpírok levadászásában. Egy „olyan világban élünk, ahol a legfelsőbb bíróság döntése alapján a vámpírizmus megengedett. Ahol halottkeltőnek lenni hétköznapi foglalkozás. Ahol a természetfeletti ügyeket a rendőrség különleges osztaga kezeli. Ahol mindennapos dolog, ha az ember zombikba vagy patkányemberekbe botlik.” – olvashatjuk a kötet borítóján. A vámpírizmus legális, a halottkeltőket örökösödési ügyekben keresik meg. „Az Örök Élet Egyháza a vámpírok egyháza volt. A történelem első egyháza, amely garantálta az örök életet, és ezt be is tudta bizonyítani. Semmi várakozás. Semmi titok.”⁹ A regény egy alternatív világban játszódik, St. Louis városában. Valaki elkezd gyilkolni a város legerősebb vámpírjait, így azok kénytelenek Anita segítségét kérni. A nő természetesen nem igazán akar beleavatkozni egy ilyen ügybe, de a vámpírok nem hagynak neki más lehetőséget. Anita tehát elmerül a város mocskában, és elkezdnek hullani a fejek. Ahogy halad előre a cselekmény, lassan kiderül, miért hívják őt a vámpírok „Hóhéznak”. Szarkasztikus, folyamatosan ironizál és a fekete humor sem áll tőle távol. A regény retorikailag nem túl összetett, gyorsan olvasható, erőssége a nagyon intenzív, pörgő cselekmény, a dialógusok és az erős karakterek. A regény valóságában a vámpírok kisajátították St. Louis egy részét. Ez a városrész a „Negyed”, amely megtestesít

6 *Legendák és enigmák 4. Erioni regék*, szerk. GÁSPÁR András, Budapest: Valhalla Páholy, 1998.

7 Eric MULDOOM, *A Carvallo-ház = Nordes. A Cetkopolyás ház*, 191.

8 Colin J. FAYARD, *Ásó, kapa, lélekharang = Nordes. A Cetkopolyás ház*, 63.

9 Laurell K. HAMILTON, *Bűnös vágyak*, Budapest: Agave, 2003, 89.

minden rosszat, amire az ember a „vámprir” szót hallva asszociál.¹⁰ Amikor Anitának ide kell jönnie a munkája miatt, az olyan, mintha egy másik világba lépne át. A Negyed jellegzetes kocsmája Döglött Dave bárja: „csupa sötét üveg és villódzó sörreklám. Éjszakánként az utcai ablakok márkaneveket ábrázoló, modern műalkotásoknak tűnnek. A nappali fényben minden kialszik. A bárók olyanok, mint a vámpírok; sötétedés után hozzák a legjobb formájukat.”¹¹

China Miéville *Kraken* című regényének helyszíne London, a bonyodalmat pedig az okozza, hogy a Természettudományi Múzeumból eltűnik a világ legnagyobb preparált polipja, az *Architeuthis dux*. „A megmagyarázhatatlan bűncselekmény – miként kerülhetett ki a nyolc méteres krák üvegtartályostól és formalinostól a bezárt teremből? – azonban csak a kezdet, ami még ennél is bizarrabb események láncolatát indítja útjára. A fejlemények szökőárként sodorják el a bűntény felfedezőjét, szegény Billy Harrow-t, aki a rendkívüli példány preparátoraként hirtelen nagyon sok ember (illetve nem-egészen-ember) számára válik fontos személlyé.”¹² Kiderül, hogy az ellopott polipra istenként tekint egy London alatti szekta, és tőle várják az „igazi” világvége eljövetelét, a tetem roppant mágikus potenciálja miatt pedig szinte mindenki szeretné megszerezni magának. A *Kraken* Londonjában mindennaposak a szekták közötti háborúk, létezik a mágia (csak itt fortélynak hívják) és rendszeresen közeleg az apokalipszis, melyet azonban – eddig legalábbis – mindig sikerül valahogy elkerülni. A Kraken eltűnése azonban felborítja a regény világának törékeny mágikus egyensúlyát. Miéville regénye számos kiváló karaktert mozgat (ezek sokasága néha a cselekmény élvezhetőségének rovására is megy), egyik sem olyan fontos azonban, mint maga a város, London: „Több millióan élnek Londonban, és számottevő többségük mit sem tud a térkép alapján pontosan ugyanott található másik Londonról, a fortélylás és az eretnek szekták városáról. Ez a több millió ember sem él átlagosabb életet, mint a mágusok. A látható város olyan hatalmas, hogy eltörpül mellette a kevésbé érzékelhető másik, ráadásul nem kizárólag a félhomályos zugokban létezhetnek csodák.”¹³ Létezik egy olyan szekta is, amelynek tagjai a város „barátainak” neve-

10 Vö. „Honnan is származik a város és a bűn egyenlőségének, egy töről fakadásának gondolata? A megközelítés már az ószövetségi történetekben is előfordult: gondoljunk csak Szodoma és Gomora esetére vagy a Babel tornyáról szóló mondásra. Az urbanizáció természeténél fogva (nagy népsűrűség, gyakori interakció az emberek között) egyfajta »serkentett«, »katalizált« állapotba hozza a lakosságot. Mivel az interakció kényszere állandó, ez folyamatos feszültséget teremt, és természetes reakcióként kialakul egy elidegenítő védekezési stratégia. Letompul a másokkal való érzékenység az egyén védelme érdekében, és kialakul a közöny. A serkentett interakció tehát az általános közönnyel kompenzálódik. [...] További jellemzője a filmbeli városoknak, hogy az egyes szociális rétegek nem feloldva, hanem vegytisztán negyedekbe, rosszabb esetben gettókba tömörülnek – ennek következtében a közbiztonság intézményes formában fenntarthatatlan, a territóriumok zártan, belső törvény- és szabályrendszerekkel szervezik magukat.” GYENES, *Főszerepben: a Város*, 61–62.

11 HAMILTON, *Bűnös vágyak*, 112.

12 <http://www.endless.hu/china-mieville-kraken>

13 China MiÉVILLE, *Kraken*, ford. Juhász Viktor, Budapest: Agave, 2013, 251.

zik magukat, ők a londomanták. Képesek a város csatornáin keresztül üzenni, és olykor annak belsőségeiből jósolni. „Nem tartották magukat a város felügyelőinek: azt mondták, ők a város sejtjei. Fialalokat toboroztak és gondosan megtanították őket arra, hogyan bánjanak a ráolvasásokkal, a megérzésekkel és az urbopátiának nevezett, diagnosztikus célokat szolgáló transzállapottal. Hangsúlyozták, hogy ők az a közeg, amelyen keresztül az utcákon összegyűlő áramlatok kifejezésre juthatnak. Nem imádták Londont, hanem tiszteletteljes bizalmatlansággal szemlélték, megfelelő mederbe terelték szükségleteit, vágyait és megérzéseit. Mert Londonban nem lehetett megbízni.”¹⁴ Az önálló akarattal rendelkező város ötlete, melynek egyes kerületei különböző személyiségekkel bírnak, Miéville páratlan zsenijét dicséri.

Neil Gaiman *Sosehol* című regénye egy, a BBC számára készült fantasy sorozat átirata. A helyszín ismét London, a főhősünk pedig szintén egy fiatal ember, Richard Mayhew. Richard élete gyökeres fordulatot vesz, amikor segít egy sebesült lánynak, Ajtónak. A találkozásnak köszönhetően ugyanis átkerül a Lenti Londonba, az elveszett idők és elveszett emberek városába, amely teljesen másképpen működik, mint fenti párja. Lenti London egy varázslatos, de igencsak veszélyes hely, különösen annak fényében, hogy Ajtót két különös alak üldözi: Mr. Croup és Mr. Vandemar. Richard kénytelen Ajtóval és segítőivel, De Carabas márkival és a titokzatos Vadásszal tartani, mivel a saját erejéből nem tud visszakerülni Fenti Londonba. Lenti Londonban egy ősi, mitikus világot ismerünk meg, ahol az adott szónak még mindig súlya van, a nevek más jelentéssel telítődnek (az Angel nevű metróállomáson hőseink egy angyalt találnak), s mely bár mocskos, veszélyes és sötét, mégis vonzó a maga módján.

László Zoltán *Egyszervolt* című regénye a 2013-as év nagy meglepetése, hiánypótló mű a magyar irodalomban. Lényegében a modern urban fantasy klisérendszerét hozza el a magyar kultúrközegbe, a Gaiman és Miéville által kitaposott utat folytatva.¹⁵ Mint azt már említettük, az urban fantasy műfaja ropant népszerűséggel bír az angolszász irodalomban, nálunk azonban hiánycikknek számít. Ebbe a tátongó ürbe robbant be László Zoltán regénye, és minden szempontból magasra emelte a léceket. A magyar urban fantasy hiánya valamilyen szinten objektív okokra is visszavezethető. Ezen regények elemi kelléke a nagyvárosi környezet, ez pedig a magyar valóságban jobbra Budapestet jelenti.¹⁶ Budapest mint helyszín, illetve annak egyes részei már régóta inspiratívan hatnak a magyar irodalomban, sőt számos esetben a város maga is az egyes elbeszélések szereplőjévé lép elő. Gondoljunk pl. Krúdy egyes műveire vagy a kortárs alkotók közül Kondor Vilmos vagy Benedek Szabolcs regényeire, melyek a peremműfajok kontextusában közelítenek a város toposza felé. Az *Egyszervolt* azonban eltér ezektől, s több szempontból is kuriózumnak számít: nemcsak a már említett urban fantasy felől közelíthető meg, hanem a mitológiai fantasyhez is van némi köze, ugyanis számos magyar népmesét, mítoszt értelmez újra.

14 Uo., 256.

15 A regény elemzésénél egy korábbi cikkünkre támaszkodunk: HEGEDŰS Norbert, *Magyar urban fantasy? László Zoltán: Egyszervolt*. <http://kulter.hu/2014/09/magyar-urban-fantasy/>

16 Persze nem minden esetben, gondoljunk pl. Gaál Viktor *Arche*-regényeire.

Az *Egyszervolt* főszereplője Karsa Harlan, akinek „felnőtt életét két körülmény súlyosbította igazán. Az egyik, hogy a patológián dolgozott, a másik pedig, hogy időnként emlékezetkiesésektől szenvedett.”¹⁷ Egy napon egészen furcsa módon törnek az életére és csak a titokzatos és ijesztő Vágó úrnak köszönhetően menekül meg. Vágó úr egy meglehetősen furcsa bürokrata, aki enyhe kénköszagot áraszt és olyanokat mond, hogy: „Balzsamos az este, nemde? Az ember szinte jelentést írna róla. [...] Tudja, mindig is úgy gondolok önmagamra, mint aki költő is egy kicsit. [...] Egy úrlap csak nem kötheti meg a tényállás kezét, igaz?”¹⁸ Ettől fogva Karsa alámerül a másik Budapest világába, s úgy tűnik, a „normális” életbe már nincs is visszatérés.

László Zoltán regénye nem feltétlenül az eredetiségével tűnik ki, s ezzel maga is tisztában van.¹⁹ A kritika általában Neil Gaiman hatását szokta kiemelni (különösen érdekes párhuzamokat figyelhetünk meg Karsa Harlan és Richard Mayhew, a *Sosehol* főszereplője, valamint Vágó úr és Mr. Croup és Mr. Vandemar alakjai között), de akár China Miéville *Kraken* című regénye is eszünkbe juthat, különösen a rendőr/nyomozó vonal és a sci-fi áthallások miatt. A mű remekül épít a már ismert klisékre, de a fiatalossága, frissessége és a magyar környezet egy egészen egyedi ízt kölcsönöz az *Egyszervolt*nak. Itt is megjelenik egy, a valósággal párhuzamosan létező természetfeletti világ, mely érdekessége mellett valamilyen szinten fenyegetést is jelent. Csakhogy az *Egyszervolt*ban ez a természetfeletti a magyar népmesék világa: Karsa Harlan kacsalábon forgó kastélyokkal, hétfejű sárkányokkal és óriásokkal találkozik nyomozása során. „Hogyhogy nem látják ezt mások? Miért nem ír róla a Blikk, vagy készít riportot róla a Napló? »Vujity Tvrtko vagyok, mai adásunkban ellátogatunk a manók fájához, ahol az ágak között kábeltévé sincs. Megrázó riport következik.« Vagy nem manók, hanem törpék, Vagy akármik.”²⁰ A mesék világa mellett/mögött pedig ott a magyar valóság: a budapesti társasházban élők mindennapos gyötrelmei, a szomszédokkal és a főbérlővel való állandó háborúskodás, a munkahelyi problémák, melyek sokszor legalább olyan csodásnak és értelmetlennek tűnnek, mint Karsa természetfeletti kalandjai.

Szubzsánerek

A fenti példákat elemezve és azoktól elvonatkoztatva azt láthatjuk, hogy a városokkal operáló fantasztikus regényeknek két típusát tudjuk elkülöníteni:

1. Világépítő urban fantasy. Ezekben „varázslatos”, nem létező városokat ismerünk meg, mint Nordes vagy Erion.

2. Intruzív urban fantasy. A szakzsargon szerint ez lenne a „valódi” urban fantasy, ahol létező városok másik, „titkos” oldalát ismerjük meg.

A két szubzsáner alapvetően különbözik – az esztétikai hatás más válfaja érvényesül bennük. Az első esetben a todorovi csodás kategóriája lép műkö-

17 LÁSZLÓ Zoltán, *Egyszervolt*, Budapest: Agave, 2013, 7.

18 *Uo.*, 90.

19 „Szeme végigfutott a könyvespolcán sorakozó Philip K. Dick-kötetek gerincén. Nem így kezdődik ott is? A valóság felbomlása, meg minden.” *Uo.*, 35.

20 *Uo.*, 99.

désbe, a másikban inkább a fantasztikus-csodás. Másképpen fogalmazva az első a tolkien, a másik a lovecrafti hagyományt folytatja. Az egyik világépítő, a másik inkább parazita.

A világépítő urban fantasyben lényegében a high fantasyben megszokott paneleket láthatjuk egy városra leszűkítve. A város tulajdonképpen ugyanolyan fontos szereplője a történetnek, mint a többi főhős. A világépítés logikája szerint kapunk róla térképeket, leírásokat. Megismerjük az egyes kerületek jellemzőit, megtudjuk, hol vagyunk veszélyben és hol nem. Ugyanúgy felfedezzük és magunkévá tesszük, mint például Középföldét. Ettől fogva története a miénk, lakosai az ismerőseink. Fontosnak érezzük, hogy minél többet megtudjunk róla, hiszen ezután ide is úgy járunk, mint haza. Ezért van olyan nagy sikere a mindenféle kiegészítőknak, amelyek igyekeznek minél részletesebb képet adni például Erionról. Szemben a dark fantasyvel, mely a hiányos, részleges tudásból fakadó bizonytalanságra épít, ezeket a városokat be akarjuk lakni. A teremtett világ nemcsak az események háttéréül szolgál, hanem maga is szereplővé lép elő. Jelzi ezt a részletesen kidolgozott kronológia és az események háttéréül szolgáló mitikus háttér, a megkapó alapossággal megfestett világ minden egyes része.

Az intruzív urban fantasy ezzel szemben a dark fantasy hagyományából merít. A helyszín itt is egy nagyváros, amely látszólag pontosan ugyanolyan, mint az olvasó valóságában. A felszín alatt azonban ismeretlen, sötét erők vívják mindennapi harcukat, s ez a háború olykor a befogadó által mindennapnak észlelt világba is átcsap. Ezáltal az olvasó addigi koherens világképe megbomlik, és egy új, idegen tekintettel néz az addig ismerni vélt városra. Ez az „idegen tekintet segíthet abban, hogy elszakadjunk a rögzült sémáktól, és másképp lássuk azt, ami egyébként olyannyira ismerős. Például a várost, amely nemcsak egy pont a térképen, egy utalás a történelemkönyvben, egy fejezet az útikönyvben, és nem is csak a megélt élmények helyszíne, s így élettörténetünk elidegeníthetetlen része, hanem közös tér is, amelynek kultúrája, nyelve és történelme összeköt bennünket másokkal.”²¹

Egy érdekes ellentétet figyelhetünk meg: a kitalált lesz az otthonos és a valódi az idegen. Míg a világépítő urban fantasy kitalált városai arra töreksznek (a térképekkel, a bennfentes információkkal és történelem bemutatásával), hogy az olvasó minél otthonosabban mozogjon bennük, addig az intruzív urban fantasy műfaja a létező, valóságos városokat idegeníti el tőlünk.

További párhuzamok

A *Kraken*, a *Sosehol*, és az *Egyszervolt* között még ennél is több párhuzamot fedezhetünk fel. (Bár a *Bűnös Vágyakat* is a „valódi” urban fantasy regényekhez soroltuk, ebben a vámpírregények klisérendszere működik, ezért itt nem foglalkozunk vele tovább.) Ezek a regények nem csak abban hasonlítanak, ahogy a városokat ábrázolják, a párhuzamok a cselekményvezetés szintjén is megfigyelhetők.

A regények történeteit megismerve még egy sablon-képletet is fel tudunk írni, ami – nem meglepő módon – a varázsmesék szüzséjére emlékeztet:

21 KESERŰ József, *A város és az emlékezet*, Irodalmi Szemle, 2013/6, 56.

1. Végy egy szimpatikus, ám kissé ügyefogyott nagyvárosi fiataalt, aki valamilyen módon kapcsolatba kerül a természetfelettil.
2. Ez a fiatal ráébred, hogy az általa megismert városnak van egy egészen más oldala is, mely számos veszélyt rejtget.
3. Főhősünk kalandok sorába bonyolódik ebben a másik városban, segítőkkel és ellenségekkel találkozik.
4. Miközben megismeri e világ varázslatos logikáját, maga is megváltozik: rájön, hogy ő maga milyen rejtett értékeket hordoz, s a kezdeti esetlen, de jó szándékú figura bölcsebben és megerősödve ér a megpróbáltatások végére.

Ha le szeretnénk írni egy átlagos urban fantasy regény „receptjét”, az valahogy így nézne ki. László Zoltán, Neil Gaiman és China Miéville regényei minden szempontból megfelelnek ezeknek a követelményeknek. A tematikus párhuzamokat hosszasan lehetne sorolni, a legjobban talán mégis a történetek protagonistáit és antagonistáit megfigyelve tudjuk megragadni őket.

Billy Harrow, Richard Mayhew és Karsa Harlan egyszerű, hétköznapi, nagyvárosi fiatalok. Alapvetően stabil, nyugodt életet élnek, melyben a legnagyobb kihívást a mindennapi nyűgök elleni küzdelem teszi ki. Alapvetően jó szándékúak és első pillantásra nincs bennük semmi különleges, teljesen hétköznapi fickónak tűnnek. Így az olvasó is könnyen tud velük azonosulni. Mindhárman akaraton kívül keverednek bajba: Billy a Kraken preparátorként lesz érdekes a londoni szekták számára, Richard egy jócselekedet miatt kerül Alsó-Londonba, Karsa pedig a származása miatt hívja fel magára a természetfeletti figyelmét. Mikor átlépi a valóságost a varázslatostól elválasztó határvonalat, mindhárman esetlenek és zavartak, nem találják a helyüket, és a legfőbb céljuk, hogy minden visszakerüljön a normális kerékvágásba. Ez a visszatérés azonban korántsem egyszerű, mivel a határ visszafelé történő átlépése nehézségekbe ütközik. Az eleinte kicsit szerencsétlennek tűnő hősök ezek után találkoznak segítőkkel, egyre jobban megismerik a „másik” világ logikáját, és átveszik az irányítást a sorsuk felett és hazatérnek. („Egyszer végre a saját kezébe kellene venni a dolgait. Cselekedni, hogy ne legyen gyalog mások sakktablóján. Megvetni a lábát a sodrásban.” – mondja magának Karsa, mikor végre döntésre jut.) Itt pedig – a varázslatos világban megszerzett tapasztalatoknak köszönhetően – szintén rendet tesznek életükben. Így a fantasztikus kihívások, ellenfelek valamilyen szinten az egyén fejlődésének, felnőtté válásának, önállósodásának nehézségeit is szemléltetik. (Mint a varázsmesékben.) Éppen ezért ezek az urban fantasy regények valamilyen szinten fejlődésregények is.

Több párhuzamot fedezhetünk fel a három regény antagonistái esetében is. Goss és Subby (*Kraken*), Mr. Croup és Mr. Vandemar (*Sosehol*), valamint Vágó úr (*Egyszervolt*) minden esetben csupán megbízottak, egy felsőbb, megfoghatatlan hatalom „végrehajtói”. Mégis, fenyegető jelenlétük a könyvek minden oldalát áthatja, hatékonyak, brutálisak és szemtől szemben legyőzhetetlenek. Ezt a brutalitást ellensúlyozza valamilyen szinten a humor, amely szintén hozzátartozik ezekhez a karakterekhez. Gaiman így mutatja be Croup és Vandemar kettősét: „A külső szemlélőnek négy egyszerű jegy segít megkülönböztetni Mr. Croupot Mr. Vandemartól: az első, hogy Mr. Vandemar két és fél fejvel magasabb; a második, hogy Mr. Croup szeme fakókék, akár a nap-

szíttá porcelán, míg társáé barna; a harmadik, hogy Mr. Vandemar a jobb keze ujjain viselt gyűrűket négy holló koponyájából készítette, míg kollégája nem szenvedheti az ékszereket, a negyedik, hogy Mr. Croup imád beszélni, míg Mr. Vandemar inkább enni. Ja, és hogy cseppet sem hasonlítanak.”²² Ilyeneket olvasva az ember általában hangosan felnevet; a tény, hogy ezeket az alakokat még így is félelmetesnek látjuk, mutatja mindenekfelett gonosz voltukat. Ezek a lények az elemi rettegés megtestesítői; nem tudjuk meg, hogy kik vagy mik ők, nem ismerjük meg pontosan a képességeiket, csak azt látjuk, hogy kíméletlenül és kitartóan, az eszközökben nem válogatva üzik a prédájukat. Nem véletlen, hogy Goss és Subby halálakor „London minden egyes rettegésben tartott és megalázott polgára, 1065-től 2006-ig egyetlen metapillanatban, mindegyikük a saját jelenében egyesült a többiekkel egy szempillantás erejéig, minden rettenetes helyzetben, minden kis helyiségben, ahol fejüket a vécébe nyomták, kicsavarták a hüvelykujjukat, leszólták, gúnynevekkel illeték, piszkálták, megverték vagy kinevették őket, a brutalitás záporában egy pillanatra, egyetlen másodpercre, amely nem fogja őket megmenteni, legfeljebb csipetnyi vigaszt nyújthatott, de minden korszakban jobban érezték magukat egy kicsivel ... örültek.”²³

Következtetések

László Zoltán műve nemcsak a műfaj miatt hasonlít Gaiman *Soseholjára*. A történetmesélés reflektáltsága és a mítoszokhoz való hozzáállás is megjelenik a művében. Vágó úr oly precízen vezetett aktái akár kicsinyítő tükörként is értelmezhetőek (mivel minden vezetve van bennük, valószínűleg van egy, amely az *Egyszervolt* történetét is tartalmazza); az irodalmi hagyomány hangsúlyozottan és ironikusan van jelen (sci-fi imádó szekta, utalás Dick műveire); a mítoszok, legendák és mesék újramesélése és újrakontextualizálása (vegyük például a Karsára támadó kis gömböc történetét, melyet aztán Vágó így kommentál: „Ne feledje, az ártatlan gyermeki lélek, mint amilyen a mesék célközönsége, alapvetően védendő bizonyos részletektől, különösen, ha azokban túlteng a nyirokfolyadék és a természetes bomlás.”²⁴) nagyon is a Gaiman-féle „darwinista mítoszszemléletre” emlékeztetnek. Ezek miatt gondoljuk úgy, hogy nem túlzás azt kijelenteni, hogy László Zoltán regényében több szempontból is a gaimani életmű hatása érhető tetten.

101

Irodalom

FAYARD, Colin J., *Ásó, kapa, lélekharang = Nordes. A Cetkoponyás ház. Fantasy antológia*, szerk. HÜSE Lajos, Debrecen: Cherubion Könyvkiadó, 2001.

GAIMAN, Neil, *Sosehol*, ford. Pék Zoltán, Budapest: Agave, 2008.

GÁSPÁR András, szerk., *Legendák és enigmák 4. Erioni regék*, Budapest: Valhalla Páholy, 1998.

²² Neil GAIMAN, *Sosehol*, ford. Pék Zoltán, Budapest: Agave, 2008, 16.

²³ MIÉVILLE, *Kraken*, 589.

²⁴ LÁSZLÓ, *Egyszervolt*, 48.

- GYENES Gábor, *Főszerepben: a Város*, Irodalmi Szemle, 2013/6, 61–66.
- HAMILTON, Laurell K., *Bűnös vágyak*, Budapest: Agave, 2003.
- HEGEDŰS Norbert, *Magyar urban fantasy? László Zoltán: Egyszervolt*. <http://kulter.hu/2014/09/magyar-urban-fantasy/>
- HÜSE Lajos, szerk., *Nordes. A Cetkopolyás ház. Fantasy antológia*, Debrecen: Cherubion Könyvkiadó, 2001.
- KESERŰ József, *A város és az emlékezet*, Irodalmi Szemle, 2013/6, 50–56.
- LÁSZLÓ Zoltán, *Egyszervolt*, Budapest: Agave, 2013.
- MAÁR Judit, *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*, Budapest: Osiris, 2001.
- MIÉVILLE, China, *Kraken*, ford. Juhász Viktor, Budapest: Agave, 2013.
- MULDOOM, Eric, *A Carvallo-ház = Nordes. A Cetkopolyás ház. Fantasy antológia*, szerk. HÜSE Lajos, Debrecen: Cherubion Könyvkiadó, 2001.

Clichés in urban fantasy

The paper analyzes the genre of urban fantasy, its tradition, clichés and presence in contemporary Hungarian literature. The first part introduces some well-known urban fantasy novels from Neil Gaiman, China Miéville, László Zoltán etc. The second part analyzes these books and introduces the two genres of urban fantasy: the world-building and the intrusive urban fantasy. The third part deals with the literary effect of Neil Gaiman's *Neverwhere* on László Zoltán's *Egyszervolt*.

Keywords: city, fantasy, clichés, intrusion, worldbuilding